

КНИГА ТА ЛІТЕРАТУРНІ ІНТЕРЕСИ СТУДЕНТІВ

Студентські роки — це період, коли здійснюється активний творчий процес вироблення переконань і формування моральних цінностей. Відбувається становлення світогляду.

Необхідність досліджень такого роду диктується тим, що старшому поколінню, особливо викладачам вищої школи, не байдуже, що саме читають студенти. Життєвий досвід молоді невеликий, переконання її неглибокі і нестійкі. Тому положення, що містяться в книгах, можуть або відкидатися, або засвоюватися. Та в числі відкинутих можуть бути і плідні ідеї, а легко сприйматися — деякі зовні привабливі і вельми сумнівні погляди.

Щоб педагогічний вплив на студентів був доцільним і результативним, необхідно знати і цю важливу сторону духовного життя студентів.

Щоб в'яснити, як література сприяє формуванню світогляду студентів та їх інтересів, ми провели соціологічне дослідження. Студентам другого та четвертого курсів Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова були запропоновані дві анкети: перша в'ясняла, яку літературу читають студенти, друга — що спонукає їх до читання.

Якщо розмежовувати поняття «вивчення» і «читання», то помічаємо професійну орієнтацію — переважна більшість студентів (близько 70% всіх відповідей) вивчає спеціальну літературу. Очевидно, педагогам вищої школи слід подбати про те, щоб професійна домінанта не стала перешкодою для всебічного формування особистості.

За літературою зі спеціальності йде література з суспільно-політичних питань (25% відповідей). Багато студентів цікавляться соціальними процесами як у нашій країні, так і за кордоном. Вони прагнуть розібратися у конкретних подіях другої світової війни, природі сучасного імперіалізму, революційних перетвореннях, що відбуваються у багатьох країнах світу, в боротьбі радянської дипломатії за мир, в освоєнні космосу. Про це свідчать книги, названі студентами: В. С. Ємельянов «На порозі війни»,

Г. К. Жуков «Спогади і роздуми»; П. А. Каманін «Льотчики і космонавти»; Н. Смеляков «Ділова Америка»; Мослі «Втрачений час»; Л. Маттіас «Зворотна сторона США»; П. І. Яковлев «Ті, що переступили межу»; У. Манчестер «Зброя Група»; В. Зорін «Пекороновані королі Америки»; І. М. Майський «Спогади радянського посла». Перелічені книги, за деяким винятком, свідчать про те, що студентів приваблюють книги, написані безпосередньо учасниками подій і тому багаті фактичним матеріалом.

Якщо суспільно-політична література знаходить свого читача серед студентів усіх факультетів, то книги з мистецтва приваблюють, головним чином, студентів зі спеціальності редактор і художник-графік. Правда, для них — це певною мірою спеціальна література.

З художньої літератури в анкеті виділені: радянська література, російська класика, українська класика, історичні романи, іноземна література, наукова фантастика, книги серії «Жизнь замечательных людей», пригодницька література.

Одержані дані свідчать, що інтерес до радянської художньої літератури (включаючи російську і українську) переважає на всіх факультетах і відділеннях (25% відповідей). Багато читають історичні романи (22% відповідей). Приваблюють також студентів класична російська й українська література (18% відповідей). За останній час зріс інтерес до сучасної іноземної літератури (17% відповідей). Решта жанрів розподіляються таким чином: пригодницька література — 8%, фантастика — 7%, книги серії «Жизнь замечательных людей» — 3%.

Глибокий інтерес до творів радянських письменників пояснюється тим, що, як зазначив Л. І. Брежнев на XXV з'їзді КПРС, в них все частіше, а головне — глибше, знаходить відгук те основне, істотне, чим живе країна, що стало частиною особистої долі радянських людей (Л. І. Брежнев. Отчет Центрального Комитета ЦК КПСС и очередные задачи партии в области внутренней и внешней политики. М., Политиздат, 1976, с. 94—95).

Зміст книг, названих студентами у графі «Моя улюблена книга», свідчить про те, що багатьох приваблюють твори, в яких відтворені революційні процеси, що відбувалися у нашій країні, глибокі соціальні конфлікти і пов'язані з цим значні зміни у долях не лише окремих людей, але й цілих поколінь (О. М. Горький «Життя Кліма Самгіна»; О. М. Толстой «Ходіння по муках»; М. О. Шолохов «Тихий Дон», «Піднята цілина»; М. Стельмах «Кров людська — не водиця»; М. Островський «Як гартувалася сталь»; О. Іванов «Тіні зникають опівдні» та ін.).

Серед улюблених книг радянських авторів значне місце займають твори, присвячені Великій Вітчизняній війні (О. Гончар «Прапорносці»; К. Симонов «Солдатами не народжуються», «Живі і мертві»; Ю. Дольд-Михайлик «І один у полі воїн»; О. Фадеєв «Молода гвардія»; В. Кожевников «Щит і меч»; Д. Медведєв «Сильні духом»; Б. Полевой «Повість про справжню людину»). Молодь приваблює у цих книгах розкриття складного психологіч-

ного процесу становлення мужності, рішучість і вміння долати небезпеку, самопожертва в ім'я захисту Батьківщини.

Мабуть, не з меншою увагою ставляться студенти до книг, у яких розкриваються особисті долі радянських людей. Студентів цікавлять складні характери, глибокі натури, боротьба за гідність людини та гуманізм у взаєминах між людьми, подолання ними не лише зовнішніх перешкод на шляху до щастя, а й власних несдоліків (Ю. Герман «Дорога моя людина»; Д. Гранін «Іду на грозу»; В. Кетлінська «Мужність»; А. Коптяева «Іван Іванович»; О. Гончар «Тронка»; І. Шем'якін «Тривожне щастя», «Серце на долоні»; А. Амосов «Думки і серце»; В. Титов «Усім смертям на зло»; Г. Тютюнник «Вир»; Ю. Збанацький «Малиновий дзвін»).

Як уже зазначалось, на всіх факультетах спостерігається порівняно високий і стійкий інтерес студентів до історичних романів (О. М. Толстой «Петро I»; В. Язвицький «Іван III»; О. Виноградов «Три кольори часу»; Е.-Л. Войнич «Овід»; Л. Фейхтвангер «Гойя»; Б. Прус «Фараон»; М. Старицький «Богдан Хмельницький»; Н. Рибак «Переяславська рада»; С. Цвейг «Марія Стюарт»; Джіованьолі «Спартак»; І. Стоун «Муки і радощі» (життя Мікельанджело); С. Склярєнко «Володимир», «Святослав», «Ярослав»; І. Ле «Хмельницький»). Це пояснюється бажанням глибше ознайомитися з минулим свого народу, зрозуміти важливі історичні події, відповідно оцінити їх, використовуючи свій, хай ще незначний, життєвий досвід.

Соціальні умови порівняно далекої епохи, властиві їй типи людей, їх психологія і своєрідні відносини, що знайшли відображення у творах класиків, давно вже втратили для нас своє реальне значення. А між тим, як показали наші дослідження, твори класиків продовжують хвилювати багатьох студентів. Про це свідчать назви творів у графі «Мої улюблені книги»; Л. М. Толстой «Анна Кареніна», «Війна і мир»; О. С. Пушкін «Мідний вершник», «Євгеній Онегін»; А. П. Чехов «Три сестри»; О. І. Купрін «Поєдинок», «Гранатовий браслет»; Л. Українка «Лісова пісня», «Каміпний господар»; Т. Г. Шевченко «Катерина», «Паймичка», «Сон»; І. Я. Франко «Каменярі», «Гімн» («Вічний революціонер»), «Борислав сміється».

Інтерес багатьох студентів до класичної літератури пояснюється тим, що у переживаннях і діях героїв передані такі загальнолюдські почуття, які не можуть залишити байдужими і сучасних читачів, порушуються важливі етичні та життєві проблеми про призначення людини, її місце в суспільстві, моральний обов'язок, які актуальні і тепер.

Частина студентів цікавиться зарубіжною літературою, причому не лише класичною, яка здавна користується у нас популярністю (Е. Хемінгуей «За ким сумує дзвін», «Фієста»; В. Кеппен «Смерть у Римі»; А. Кронін «Цитадель»; Г. Бьолль «Очима клоуна»; А. Сіллітоу «Початок шляху»; А. Хейлі «Аеропорт», «Готель»; Д. Полль «Пригоди Вернера Хольта»; Ф. Саган «Трошки

сонця у холодній воді»; Дж. Олдрідж «Дипломат»; М. Пуйманова «Гра з вогнем»; А. Зегерс «Сьомий хрест»; Т. Манн «Пригоди Фелікса Круля»; Д. Селінджер «Над безоднею у житті»). Характерно, що великим попитом у студентів користуються журнали «Иностранная литература» та «Всесвіт».

Ці книги, за деякими винятками, свідчать, що радянських студентів цікавить доля їх молодого сучасника на Заході. Вони хочуть конкретно знати, як складається життя західної молоді, чому їй властиві гострі суперечності; чим пояснити те, що частина західної молоді поривається від однієї крайності до іншої, — від соціальної апатії до бунтарства і навіть до екстремізму; чим викликані такі поширені негативні явища, як секс, наркоманія, алкоголізм. Безумовно, не треба розраховувати на те, що читаючи вказані книги, студенти отримують всебічні, науково обгрунтовані відповіді на свої питання. Викладачам вищої школи необхідно допомогти їм розібратися у питаннях, які їх хвилюють.

Чим же керуються студенти, вибираючи книги, які мотиви наших молодих читачів?

Мотиви, що є визначальними у виборі книг, у свою чергу залежать від багатьох постійних і тимчасових факторів: від рівня культури та широти інтересів, життєвого досвіду, тієї конкретної мети, яку ставить перед собою людина, коли бере книгу з полиці, від характеру людини і навіть її настрою.

Соціологічне дослідження, яке одержує усереднені результати, не ставить своїм завданням виявити цю індивідуальну різницю, але враховувати її варто, адже вона так чи інакше впливає на зміст відповідей.

Виявлення мотивів, якими керуються студенти у виборі книг, дало змогу розкрити, безумовно, лише приблизно деякі психологічні особливості студентів, їх моральні орієнтації.

Анкетування показало, що студенти, за винятком окремих осіб (1% відповідей), не керуються такими честолюбними думками, як «бажання виявити ерудицію», тому що подібні бажання пов'язуються з уявленням про вискочку, про поверхову, несерйозну людину.

Цікаво, що такий мотив, як бажання набути життєвого досвіду, більшістю студентів оцінюється досить низько (3% відповідей). Можливо, більшість юнаків і дівчат поставилися до цієї думки з іронією, і не без підстав: набути життєвого досвіду з книг — це досить наївно. Для 4,5% студентів мета читання художньої літератури — «одержати приємні емоції». Як бачимо, у такому підході проявився характер людей, що прагнуть запобігти складностям життя, його суперечностям.

Студентів, що читають літературу, щоб просто «відпочити», значно більше — 7,5% відповідей. Тут позначаються зростаюча завантаженість студентів, прагнення трохи відірватись від щоденних обов'язків, а також відсутність навиків і навіть потреб (у окремих осіб) читання серйозної художньої літератури, що потребують значних розумових зусиль.

Досить цікаво, що такий мотив, як «прагнення краще зрозуміти самого себе», по-різному оцінюється студентами і студентками. У студенток цей мотив становить 10% відповідей, у студентів — 2,2%. Здатність робити проєкцію ідей і вчинків літературних персонажів на самого себе — властиве людям чуйним, з тонкою душевною організацією. У цьому випадку людина критично оцінює себе під кутом зору психологічних моделей, які сформулювалися у неї як результат узагальнення конкретних дій, осіб і ситуацій, що зображені у творі. Це більш властиве жінкам як натурам емоційнішим, експресивнішим. На відміну від студенток, деяким студентам, як бачимо, менш властивий самоаналіз, їх більше приваблює не стільки власна психологія і характери літературних персонажів, скільки гострі літературні сюжети. Багато студентів підбирають книги, маючи бажання «одержати нову наукову інформацію». У жінок цей мотив вибору книг становить 4%, у чоловіків — 11,5%. Цю різницю частково можна пояснити тим, що у студентів інженерних вузів професійні риси формуються дещо раніше, ніж у студенток, а також тим, що чоловіки, порівняно з жінками, відзначаються підвищеною цікавістю до науково-технічних відкриттів.

Дослідження показало також, — що серйозним мотивом вибору книг є «прагнення знайомитися з минулим свого народу» (20% відповідей). Це повністю узгоджується з інтересом студентів до історичних романів.

Найбільшу цікавість виявили студенти до сучасної літератури, прагнучи «більш глибокого пізнання сучасного життя» (30% відповідей).

Сучасне життя складне, багатогранне, і допитливого, вдумливого студента не можуть задовольнити ні особисті враження, ні обмежений досвід. Він прагне вийти за його межі та дістати більш глибоку інформацію не лише про зовнішні події, але й про глибинні соціальні процеси і морально-психологічні виміри, що відбуваються в людях. Таку інформацію він одержує деякою мірою і на заняттях в інституті, але, перш за все, з суспільно-політичної і художньої літератури.

У бажанні вийти за межі свого життєвого досвіду, є, як показує дослідження, природне бажання дізнатися, що ж буде далі. Частина студентів (більше 10% відповідей) вибирають такі книги, які допомогли б їм «заглянути у майбутнє».

Сучасного студента до фантастичної літератури привертає увагу не тільки опис наукових і технічних подробиць, але, перш за все, обличчя людини майбутнього, його моральні риси, своєрідність психології. Цей інтерес зрозумілий. Діяльність радянського народу, що звернена на будівництво комуністичного суспільства, ставить проблему формування людини майбутнього як практичне завдання.

Найсерйознішої уваги і подальшого вивчення заслуговує те, що частина студентів (щоправда досить невелика) не читає художньої літератури.

Частково це можна пояснити тим, що окремим студентам важко навчатися і часу для «постороннього» читання у них не вистає. Але в деяких просто не вихована потреба у читанні художньої літератури, що, природно, веде до вузького професіоналізму, до вузькості кругозору.

Таким чином, соціально-психологічне дослідження виявило різноманітність літературних інтересів студентів. Переважає орієнтація на вивчення спеціальної науково-технічної книги, але інтерес до художньої літератури досить високий.

Аналіз мотивів, що спонукають студента до читання, дає можливість зробити висновок, що студенти прагнуть зрозуміти складність процесів сучасного життя і тенденцію його подальшого розвитку.

Викладачам вищої школи необхідно всіма засобами підсилювати прагнення студента до читання художньої літератури, збуджуючи разом з тим інтерес до неї тих, хто ще не зрозумів її пізнавального, морального й естетичного значення.

E. A. RABINOVICH

A BOOK AND STUDENT'S LITERARY INTERESTS

Summary

According to sociological investigation we can say what literary genre influences most of all on making young people artistic tastes and literary interests. Author shows the motives which students are guided by in choosing the books they read.